

Lamprecht, Arnošt

K otázce vlivu jazyka na jazyk : na materiálu českého jazyka

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. A, Řada jazykovědná. 1958, vol. 7, iss. A6, pp. [88]-93

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/101450>

Access Date: 02. 12. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ARNOŠT LAMPRECHT

K OTÁZCE VLIVU JAZYKA NA JAZYK

(na materiálu českého jazyka)

Otázka vlivu jazyka na jazyk se dostává v souvislosti s rozpracováním otázek jazykovědy znovu do popředí. V SSSR jí na př. bylo věnováno mnoho pozornosti i na diskusi o problémech substrátu.¹ A. S. Serebrennikov tu zjišťuje dva základní typy vzájemného stýkání jazyků, a to t. zv. marginální (okrajový) styk a vnitrouzemní styk. Vnitrouzemní styk je charakterisován proniknutím větších mas nositelů jednoho jazyka do oblasti druhého jazyka. Obojí styk pak může působit podle Serebrennikova tyto jevy: a) objevení stejných hlásek; b) přejetí slovtvorných sufixů; c) vznik shodných procesů změny jazykové struktury; d) vytvoření syntaktických kalků; e) zachování stejných rysů; f) přejímání slov; g) vznik sémantických inklinací, t. j. významů shodných s druhým jazykem. V. J. Abajev pak klade při zkoumání vývoje jazyka a zjišťování vzájemných vlivů velký důraz na dvojazyčnost. Aktuálnost celé problematiky je patrná i z toho, že otázka vlivu jazyka na jazyk byla zařazena do okruhu tematiky slavistického kongresu v Moskvě. Je to v plném souladu se správným pohledem na jazyk a jeho vývoj. Při studiu vývoje jazyka je totiž třeba sledovat jak jeho vnitřní zákonitosti, vyplývající z charakteru jazykové struktury, tak i sepětí jazyka s životem společnosti. Je-li pak historicky doložen styk nositelů jednoho jazyka s druhým, nelze a priori odmítnout ani možnost vzájemného působení jazyka na jazyk. Toto působení může být několikerého druhu; jde-li o jazyk staršího podrobeného obyvatelstva, mluvíme o t. zv. substrátu (na př. keltský substrát ve Francii), jde-li o jazyk zaniklého přistěhovaného obyvatelstva, mluvíme o t. zv. superstrátu (jazyk Franků ve Francii), jde-li konečně o jazyk obyvatelstva přistěhovaného a žijícího na téměř území, mluvíme o t. zv. adstrátu. Všechny tři typy by pak patřily k t. zv. vnitrouzemnímu styku, chceme-li užít dělení Serebrennikova. Přesahy z jednoho jazyka — zpravidla příbuzného — by pak patřily k okrajovému, marginálnímu styku. Na českém území, pokud ovšem bude třeba s takovými vlivy počítat, je možno mluvit o přistěhovaném německém obyvatelství jako o adstrátu, marginální styk pak máme doložen mezi češtinou a polštinou a mezi češtinou a slovenštinou.

Vliv cizího jazyka na provedení některých změn hláskových předpokládal Jan Gebauer;² jeho poněkud zjednodušené chápání, související ovšem se stavem tehdejší vědy, bylo odmítnuto po právu Beerem³ a Trávníčkem.⁴ Znovu pak připouští možnost takového vlivu R. Jakobson⁵ a jako s prokazatelným a zcela nepochybným faktem s ní počítá L. Novák,⁶ přinášeje nové doklady takového vlivu. Zdá se však, že L. Novák v duchu svých teorií tyto otázky poněkud přeceňuje.

Podívejme se nyní podrobněji na Gebauerovy názory, aby nám přesněji bylo známo východisko. Při výkladu přehlásky *a > ě*⁷ praví toto: „K přehláске české *a > ě* je prostorem i časem nejbližší hornoněmecká přehláska (Umlaut) *a > e*, proniklá již v době staré (hornoněmecké), na př. *chraft* plur. *chrefti*. Blížkost je taková, že se až otázka namítá, nevzniklo-li přehlasování české *a > ě* vlivem německým. Možná, že vliv takový do jisté míry byl; bylyť styky česko-německé, které vliv takový přivoditi mohly, značné již v době staré . . . a nalézáme také při některých jiných změnách samohláskových vliv a podnět německý, na př. *súd > saud* jako v něm. *hús > haus*, *mlýn > mlajn* jako v něm. *mîn > mein*. Ale zajisté tu byla i vlastní dispoice jazyka (proložil A. L.), která tu novotu ochotně přijala a tak jí rozviti se dala, že z toho vzešla jedna z nej-

významnějších vlastností, kterými se individuální ráz jazyka českého v rodině jazyků slovanských vyznačuje“ (str. 121). O změně $o > uo > ů$ říká Gebauer toto: „Změny podobné, dílem stejné se vyskytují také v jazycích jiných. Patří sem maloruské *konь > kuonь > kunь*, polské *bog > buog > bug*, hornolužické *bóh* (gen. *boha*) vysl. *buoh* (krátce) . . . V jiných jazycích upomíná na touž změnu ital. *luogo* z *locus* (o krátké, ale přízvucné) atp., angl. *oo* změněné ve výslovnosti v *ū*, a zvláště německé $o > uo > ū$. . . Za stejných podmínek mohou se vyvíjeti stejné změny hláskové samy sebou, a mohou samy vésti i ke stejným koncům, na př. mezi angl. *book* vysl. *būk* a polským *bóg* vysl. *bug* nemusí býti a není žádné souvislosti jiné, zevní. Ale s druhé strany přece nelze tvrditi, že by souvislosti takové, zevní naprosto býti nemohlo, že by zejména změna $o > uo > ū$, nově vzniklá v jazyku nebo nářečí některém nemohla býti podnětem, aby změna stejná nebo podobná vznikla také v jazyku nebo nářečí sousedním . . .“ O změně $ú > au$ praví: „Změna podobná je v německém $ú > au$ a $û > ou$, na příklad *hūs > haus* a *hous*. V nářečí bavorském se mění $û$ tu v *ou*, tu v *ou* od stol. XII., ve východofrancském a slezském bývá *au* za $ū$ od pol. XIV. stol., jinde ve střední němčině od stol. XV. Mám za to, že odtud také změna česká $ú > au$ dostala podnět.“ Obdobně se vyslovuje i o změně $ý > ej$.

Německý vliv na českou přehlásku odmítá A. Beer.⁸ Vadí mu rozdílná chronologie i rozdílnost výsledků. S Beerem se shoduje F. Trávníček⁹ a praví, že si nedovede představit, že by podle německého *chraft—chrefti*, *gast—gesti* mohlo vzniknout na př. české *dušě* nebo *čiešě*. Nepochybně tu má pravdu. Starší české hláskové změny totiž pokračují v týchž asimilačních tendencích, které se uplatnily již v praslovanštině (srov. přehl. $o > e$ a $o > e$) a dají se plně vyložit z vnitřních zákonitostí fonetického systému. Jistý vliv by snad mohl někdo vidět ve směru asimilačního vyrovnávání. V jiných slovanských jazycích (polštině, ruštině) jde toto vyrovnávání směrem k zadním hláskám (srov. pol. *dispalatalisace*); je tu však třeba připomenout tu okolnost, že i v češtině široké *á*, vzniklé z *ę*, dává v jistých pozicích *a*, srov. *māso > maso*, *svātý > svatý*, v lužičtině pak je možno v celém historickém období pozorovat přeskupování variant od jednoho fonému k druhému,¹⁰ a to oběma směry, srov. na př. dolnoluz. *ńesć > nāsć > nāsć* ($e > ā > a$) nebo hornolužické *swjāćić > swjāćić > swjećić* ($a > ā > e$), dále *bludo > blūdo > blido* ($u > ū > i$) nebo *slīwa > slīwa > slūwa* ($i > ū > u$) atp. I když se české hláskové změny provádějí v největší míře na západním území a i když konečná alternace je v některých případech obdobná německé (*Jan > Jene* jako *gast > gesti*), jak připomíná L. Novák,¹¹ přece jen je lépe tu vycházet z vnitřních vývojových zákonitostí než z bezprostředních vlivů jazyka na jazyk.

Složitější je však situace u ostatních změn, zejména u t. zv. diftongisačí ($ú > ou$, $ý > ej$). Tu nelze možnost podobného vlivu a priori odmítat,¹² nýbrž je třeba přihlížet ke všem základním složkám rozhodujícím o vývoji jazyka, t. j. jak k vnitřním zákonitostem, tak i ke společenské situaci nositelů jazyka. Podíváme-li se totiž do historie, vidíme, že od století XIII. je třeba počítat se značně rozšířeným bilinguismem jak u pražského dvora, tak i v hlavním městě Praze. Kořeny této dvojjazyčnosti jsou ovšem ještě starší. Značně rozšířený zvyk českých knížat hledat si nevěsty v Německu počíná již Břetislavem I. a táhne se zejména po celé století XII. Za kolonisace ve XIII. stol. vliv německý zesiluje a od Václava I., ne-li již dříve, je dvůr prakticky dvojjazyčný.¹³ Totéž platí i o městě Praze. Za tohoto stavu je plně pochopitelné, že mluvčí mohli vnášet artikulační návyky z jednoho jazyka do druhého. Na tento fakt, jak je obecně

známo, upozorňuje i Jan Hus, když vytýká Pražanům, že mluvíce napůl česky a napůl německy nerozlišují *i* a *y* a *l* a *l̄*. Při posuzování změn majících svůj počátek ve stol. XIV. musíme proto přihlížet jak k vnitřním zákonitostem českého jazyka, tak i k obdobným změnám v druhém mluveném jazyce domácího hospodářského, politického a kulturního centra. Českým změnám *ie* > *i* a *ó* > *uo* > *ü* odpovídají obdobné změny německé, *dienen* > *dinen*, *boch* > *buoch* > *büch*. Obě změny lze nepochybně vysvětlit v každém jazyce zvlášť. O českých změnách pojednávám v článku *Vývoj hláskového systému českého jazyka se zvláštním zřetelem k nářečím na Moravě a ve Slezsku*.¹⁴ Jde tu ostatně o dosti běžnou tendenci dlouhých zavřených hlásek (ať už monoftongů nebo pohybových diftongů) k ještě větší zavřenosti a tím k přechodu do řady *i*-ové. Zároveň se tu pozoruje systémová vázanost obou hlásek.¹⁵ Existence *ie* vyvolává diftongisaci *ó* > *uo* a potom se oba diftongy vyvíjejí společně k větší zavřenosti. Nápadná je však ta okolnost, že se změny v podstatě neprovádějí na sousedním území slovenském. Tam se provedla jen změna *ó* > *uo* systémově podmíněná existencí *ie*. Tendence k užší výslovnosti a tím i k monoftongisaci však v jádru slovenského území nenastala. Existující izolovaný foném *é* se tu naopak diftongisoval a splýnul s *ie*, srov. *nésti* > *niest̄*. Na malé části území (v Gemeru) pak dokonce nastal pokles obou diftongů *ie* > *iä* > *ia* a *uo* > *ua*. Z toho, co bylo o uvedených změnách *ie* > *i* a *uo* > *ü* řečeno, vyplývá, že nelze o možnosti vlivu řeci v podstatě nic určitého; není ho možno ani zdůrazňovat, ani popírat. Českým změnám *ú* > *ou* a *ý* > *ej*, srov. *súd* > *soud*, *mlýn* > *mlejn*, odpovídají německé změny *mîn* > *mein*, *hûs* > *haus*. Jediným vnitřním vývojovým předpokladem těchto změn je ta okolnost, že po provedení změn *uo* > *ü* a *ie* > *i* by vzrostlo funkční zatížení fonémů *u*-ových a *i*-ových. Že však tímto systémovým předpokladem nestačíme vše vysvětlit, je vidět z toho, že na východní Moravě se změny *ie* > *i* a *uo* > *ü* provedly, a změny *ý* > *ej* a *ú* > *ou* tu přesto nepronikly. Ani obecně fonetickou příčinou, totiž malou stálostí dlouhých vokálů, nevysvětlíme ten fakt, že se změna na jedné části území provádí, na jiné pak nikoli. Tu nepochybně budeme musít připustit vedle vnitřních vývojových předpokladů, vyplývajících z celého systému, i možnost přenesení artikulačních návyků z jednoho jazyka do druhého. Svědčila by pro to i ta okolnost, že se změny upevňují koncem XIV. stol. v pražském dvojazyčném centru a v době uvolnění feudálního řádu se šíří¹⁶ nápodobou pražské české výslovnosti po ostatním území, nedosahující však všude jeho okrajů. Zdálo by se, že věc je tím zcela jasná. Komplikuje ji však ta okolnost, že i na jiných částech slovanského území se vyskytuje tendence k diftongické výslovnosti, na př. v západním Velkopolsku a v jazyce polabském.¹⁷ V tomto posledním jazyce se diftongisace vyskytují, i když sousední německé dialekty diftongisace nemají. Rovněž v češtině se diftongisace vyskytuje, byť i v ojedinělých případech, již ve XII. stol.¹⁸ Je ovšem faktem, že přes tyto dispozice se diftongisace rozvinula až koncem XIV. stol. a rozšířila v XV. a první polovině XVI. stol.

Splyvání *i* a *y* a *l* a *l̄*, o němž mluví Hus jako o vlivu německém, je v souvislosti s likvidací měkkostní korelace souhláskové. Čeština a slovenština, nacházejíce se v sousedství jazyků bez měkkostní korelace, ztrácejí tuto korelaci a ponechávají si jen měkkou řadu u zubnic, tu je ovšem potom třeba hodnotit jako samostatnou řadu podobně jako praslovanské *ŕ*.¹⁹

Stejně tak ustalující přízvuk, volí z možností se tu nabízejících přízvuk na první slabice, ač ne bez jistého kolísání, srov. stopy přízvuku na předposlední slabice v jižních Čechách a v podstatě neustálený přízvuk v severní části východo-

moravských nářečí na Valašsku, kolísající ve slovech trojslabičných mezi první a předposlední slabikou. V souvislosti s tímto poměrně slabým počátečním přízvukem (na rozdíl od dosti výrazného přízvuku na předposlední slabice) je i zachování fonologické kvantity, a to opět ve shodě s jazyky sousedními.²⁰

Z toho, co bylo řečeno, vyplývá, že čeština a do jisté míry i slovenština, vyvíjejíce se podle svých vlastních zákonitostí, přikláněly se při možnostech různého vývoje k těm vývojovým tendencím,²¹ které byly ve shodě s jazyky sousedními, a někdy i z nich přijímaly podněty k rozvinutí těch změn, pro něž byly v systému vnitřní předpoklady. Patrně tomu tak bylo u diftongisací *ú > ou* a *ý > ej* (vlastně v XV. stol. spíše *ï > ej*), jak je ochoten přiznat i Beer.²² Toto pojetí vývoje je však do jisté míry obsaženo již u Gebauera, srov. jeho slova o vlastních disposicích jazyka; z Gebauera vycházel nepochybně při svém pojetí i Jakobson.

Kdybychom se nyní vrátili k vymezení Serebrennikovovu, uvedenému na počátku našeho článku, viděli bychom mezi češtinou a němčinou shodu v těchto bodech: c) vznik shodných procesů změny jazykové struktury; e) zachování stejných rysů; nepochybně i f) přejímání cizích slov (srov. přejetí i modálních sloves *musiti* z *müssen* a v staré době i *drbiti* z *dürfen*); g) vznik sémantických inklinací (*město* — *místo* jako *Stadt* — *Stätte*); dále pak i v bodě b) přejímání slovotvorných sufixů (srov. sufixy *-ěř*, *-ř*); našly by se i syntaktické kalky (bod d). Nenacházíme však shodu v bodě a) objevení stejných hlásek.²³ Svědčí to o tom, že všechny změny se daly opravdu v souladu s vnitřními vývojovými tendencemi. Zabýváme-li se však některými shodami se sousedními neslovanskými jazyky, nesmí nám to zastírat shody se slovanskými jazyky, na př. shodné vývojové tendence v deklinaci i konjugaci, které jsou pro celkovou strukturu jazyka mnohem významnější než shody v některých tendencích hláskoslovných. Naopak zase je možno všeobecně konstatovat, že němčina nacházejíc se v sousedství flexivních jazyků slovanských si zachovala větší míru flexivnosti než jiné germánské jazyky (isolovanou islandštinu ovšem vyjímaje). Stejně tak jsou germanistům známy i případy působení slovanských jazyků na sousední německé dialekty.²⁴

Podobné možnosti vlivu jednoho jazykového systému na druhý je možno snad vidět i na jiných úsecích slovanského území. Pozornosti tu zasluží vývoj skupiny *tort* na severozáp. úseku západoslovanského území. Tu původní skupina *tor^ot*, kterou je možno postulovat pro celé slovanské území, nevyvíjela se směrem k skupení vokál + likvida + vokál (srov. východoslovanské *torot*) nebo likvida + vokál (srov. jihoslov. a českoslov. *tor^ot > t^orot > trat* s náhradním dloužením druhé samohlásky, lužické a jihovýchodolechické *tor^ot > t^orot* s pozdějším zánikem prvního průvodného vokálu bez náhradního dloužení *trot*, přechodný typ k *torot*), nýbrž se vyvíjela stejným způsobem jako spojení sonanty s vokálem na severoněmeckém území, srov. slov. *gor^od-* > *gard-* a něm. *brun-* > *born-*.²⁵ Je sice těžko tu říci něco konkrétního o vzájemných vlivech, je tu však nepochybně jistá souvislost.

V našem článku jsme se nezabývali vzájemnými vlivy příbuzných jazyků na jejich hranici. U nás v Československu je to otázka jazykové hranice československé, česko-polské, slovensko-polské a slovensko-ukrajinské. Všechno to patří do speciálního okruhu t. zv. přechodových dialektů.

Pro definitivní řešení otázek spojených se vzájemným vlivem jazyka na jazyk bude třeba sestavit jak atlas slovanských jazyků, tak i obecně evropský atlas, na němž by byly patrné shodné jevy v jazycích příbuzných i nepříbuzných. Takové atlasy mohou být ovšem jen pomůckou pro vlastní rozbor dané otázky z hlediska historické jazykovědy.

POZNÁMKY

- ¹ Srov. E. A. Makajev, *Diskussija o problemach substrata*, Voprosy jazykoznanija 1955, č. 6, str. 170—176.
- ² Jan Gebauer, *Historická mluvnice jazyka českého I*, 1894.
- ³ A. Beer, *O stopách vlivu německého v češtině staré*, Věstník Královské české společnosti nauk 1905, VII, 1—25.
- ⁴ F. Trávníček, *Historická mluvnice československá*, 1935, str. 72.
- ⁵ *Remarques sur l'évolution phonologique du russe*, Praha 1929.
- ⁶ *Neznáme nemecké vplyvy na západoslovanský, východoslovanský a maďarský konsonantismus*, *Linguistica slovacca I/II*, Bratislava 1939/40, str. 106—117.
- ⁷ Srov. J. Gebauer, op. cit. str. 121.
- ⁸ Srov. L. Novák, op. cit. str. 11.
- ⁹ Srov. F. Trávníček, op. cit. str. 72.
- ¹⁰ Srov. A. Lamprecht, *K vývoji západoslovanského hláskového systému*, sborník připravovaný k Moskevskému kongresu.
- ¹¹ Srov. L. Novák, op. cit. str. 108.
- ¹² Srov. A. Lamprecht, *K vlivu jazyka na jazyk*, *Slavia* 22, 1953, str. 228—229.
- ¹³ Srov. V. Novotný, *České dějiny*, I, 3, str. 994.
- ¹⁴ Srov. A. Lamprecht, *Vývoj hláskového systému českého jazyka se zvláštním zřetelem k nářečím na Moravě a ve Slezsku*, *Slovo a slovesnost* 17, 1956, str. 65—78.
- ¹⁵ Srov. K. Horálek, *Úvod do studia slovanských jazyků*, str. 133, 135.
- ¹⁶ Srov. B. Havránek, *Přehled vývoje českého jazyka s hlediska marxistického*, *Naše řeč* 35, 1951, str. 88; a *O vývoji českého jazyka*, *Česká mluvnice* 1951, str. 218; dále pak A. Lamprecht, *K jazykovým předpokladům vzniku našich národních jazyků*, *Slavia* 22, 1953, str. 212 až 214.
- ¹⁷ T. Lehr - Spławiński, *Gramatyka polabska*, 1929; N. Trubeckoj, *Polabische Studien*, 1929.
- ¹⁸ Srov. F. Bergmann, *K chronologii některých staročeských zjevů mluvnických*, *LF* 48, 1921, str. 223—239.
- ¹⁹ Srov. A. Lamprecht, *Vývoj hláskového systému českého jazyka...*, str. 76.
- ²⁰ Je možno se domnívat, že stav, jaký je nyní v archaických nářečích na severovýchodní Moravě, byl původně na západoslovanském území značně rozšířen. Na českém území se v slovech trojslabičných nakonec ustálil přízvuk na první slabice, v polštině na předposlední slabice. S definitivním ustálením přízvuku na předposlední slabice v polštině a zejména s jeho zesílením pak je třeba spojovat i ztrátu kvantity; lit. viz v studii M. Romportla, *K otázce ustálení západoslovanského přízvuku*; srov. též B. Havránek, *K historické dialektologii*, *Slovo a slovesnost* 16, 1955, 153—159.
- ²¹ Srov. cit. *Remarques...*, str. 55.
- ²² Srov. cit. *O stopách německého vlivu...*, str. 16.
- ²³ Nepřihlížíme tu k dočasným pohybovým fonémům \widehat{ai} , \widehat{au} ; ty ovšem později přešly v pravé diftongy *ej*, *ou* a jejich první složky se ztotožnily s běžnými českými samohláskami; shoda ovšem vyplývá už z bodu c).
- ²⁴ Srov. o tom zmínku i v poslední obecné studii Uriela Weinreicha *Research Frontiers in Bilingualism Studies*, Reports for the Eighth International Congress of Linguists, Oslo 1957, vol. I, str. 184—193; srov.: It might turn out, for example, that dialects of German in intensive contact with Slavic languages have undergone small scattered changes in grammar or style which bring them closer in their morpheme-to-word ratio, let us say, to the Slavic languages.
- ²⁵ Srov. A. Lamprecht, *Několko zamečanií k razvitiiju fonetičeskoj sistemy praslavjanskogo jazyka*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, Brno 1956, A4, str. 17 až 21.

K ВОПРОСУ О ВЛИЯНИИ ОДНОГО ЯЗЫКА НА ДРУГОЙ

Вопрос о влиянии одного языка на другой обращает на себя внимание общего языкознания. Много внимания уделено этому вопросу в советской дискуссии о вопросах субстрата. В чешском языкознании уже Ян Гебауэр выразил предположение, что на чешскую перегласовку 'a > ě и на некоторые другие изменения (напр. *ó > uo > ú, ú > ou, ý > ej*) действовали подобные изменения немецкие. Возможность немецкого влияния на чешское изменение 'a > ě и переход *ó > ou > ú* отрицал А. Бэр. Такую же точку зрения занимает Ф. Травничек. Если рассмотреть системные предпосылки чешской перегласовки 'a > ě, оказывается, что немецкое влияние можно не принимать во внимание. Иначе обстоит дело с некоторыми другими изменениями, в особенности с дифтонгизацией *ú > ou* и *ý > ej*. Эти изменения в известной степени связаны с системой гласных, но ввиду их распространения из пражского двуязычного центра необходимо допустить немецкое влияние. Общественные условия (двуязычие на пражском королевском дворе и в городе Прага) способствовали осуществлению такого влияния. Не исключено также, что соседство языков без корреляции мягкости, но с сохранением фонологических долгот и с ударением на первом слоге повлияло на то, что чешский язык, развиваясь по своим внутренним законам, выбирал те пути развития, которые были сходны с смежными языками. Подобные возможности воздействия одной языковой системы на другую можно наблюдать и в других областях славянской территории (срав. подобные реализации сочетания гласная + сонант на северонемецкой территории, напр. *born-* и *gard-*). Для окончательного разрешения этих вопросов необходимо составить как атлас славянских языков, так и общеевропейский атлас, который сопоставлял бы сходные явления в родственных и неродственных языках.

ZUR FRAGE DER GEGENSEITIGEN BEEINFLUSSUNG DER SPRACHEN

Die Frage der gegenseitigen Beeinflussung der Sprachen tritt erneut in den Vordergrund der sprachwissenschaftlichen Theorie. Diesem Problem brachte auch die sowjetische Diskussion über die Fragen des Substrats viel Aufmerksamkeit entgegen. In der tschechischen Sprachwissenschaft äußerte bereits Jan Gebauer die Vermutung, daß auf den tschechischen 'a > ě-Umlaut sowie auf einige weitere Veränderungen (*ó > uo > ú, ú > ou* und *ý > ej*) die analogen deutschen Veränderungen Einfluß ausübten. Die Möglichkeit eines deutschen Einflusses auf den tschechischen Umlaut und auf die Veränderung *ó > uo > ú* bestritt A. Beer. Dieselbe Meinung teilt auch F. Trávníček mit. Untersuchen wir einmal die Voraussetzungen des tschechischen Umlauts, so kommen wir in der Tat zu dem Schluß, daß ein deutscher Einfluß hier nicht in Betracht zu ziehen ist. Anders verhält sich die Frage einiger weiteren Veränderungen, hauptsächlich der Diphthongierungen *ú > ou* und *ý > ej*. Diese entstammen gewissermaßen dem Lautsystem, doch wird es notwendig, unter Berücksichtigung deren Ausbreitung vom Prager zweisprachigen Zentrum aus, den deutschen Einfluß zuzulassen. Die gesellschaftlichen Bedingungen (Bilinguismus am Prager königlichen Hof sowie in der Stadt Prag) würden einen solchen Einfluß möglich machen. Ebenfalls ist es nicht ausgeschlossen, daß die Nachbarschaft der die Mouillierungskorrelation entbehrenden, jedoch die phonologische Quantität und die Betonung auf der ersten Silbe beibehaltenden Sprachen zur Folge hatte, daß die tschechische Sprache, indem sie sich auf Grund ihrer inneren Gesetzlichkeit weiterentwickelte, zu den Entwicklungsmöglichkeiten neigte, die im Einklang mit den benachbarten Sprachen waren.

Eine analoge Wechselbeziehung zweier Sprachsysteme könnte man auch in anderen Teilen des slawischen Gebiets wahrnehmen (vgl. die analoge Realisierung der Lautgruppe Vokal + Sonant auf norddeutschen Gebiet, z. B. *born-* und *gard-*). Für die endgültige Lösung dieser Fragen wird es unumgänglich sein, sowohl einen slawischen, als auch einen allgemeinen europäischen Atlas auszuarbeiten, woraus ähnliche Erscheinungen in verwandten sowie auch in nicht verwandten Sprachen klar ersichtlich wären.

Übersetzt von R. Merta